

О.В. РОМАНЕНКО

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 159.9.07+354.31(477)

СЛУЖБА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ¹

Розглядається історія становлення служби психологічного забезпечення органів і підрозділів внутрішніх справ України, її сучасний стан; надаються пропозиції щодо подальшого підвищення ефективності Центрів практичної психології при УМВС України в областях.

Розроблена та впроваджена в практичну діяльність Концепція психологічного забезпечення органів та підрозділів внутрішніх справ України окреслила основні напрями професійної діяльності фахівців психологічної служби. За 10 років існування служби було проведено цілий комплекс реорганізаційних заходів, спрямованих на поліпшення психологічного забезпечення діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України. Однак були і помилки як в тактичному, так і в організаційно-штатному планах. В багатьох випадках розбудова психологічної служби проходила без участі науковців, без врахування суспільної думки про можливості використання практичного психолога в конкретних видах діяльності в межах ОВС.

Сьогодні знову чується заклик про подальше реформування Центрів практичної психології при УМВС в областях, пропонуються найрізноманітніші варіанти розвитку служби психологічного забезпечення та обґрунтовуються основні напрями її діяльності, які враховують лише потреби сьогодення і не спрямовані на довготривале функціонування. Тому об'єктом дослідження є організаційна структура служби психологічного забезпечення органів та підрозділів ОВС України; предметом дослідження - вивчення історико-теоретичної та методологічної бази стосовно структурної організації служби психологічного забезпечення органів та підрозділів ОВС України.

Мета дослідження міститься у виявленні та аналізі раніше напрацьованої бази структурної організації служби психологічного забезпечення органів та підрозділів ОВС України задля подальшого її реформування.

Служба в органах внутрішніх справ відноситься до числа таких, що характеризуються особливими (а інколи й екстремальними) умовами роботи. Вона вимагає не лише значних фізичних, моральних та емоційних зусиль, але й постійної готовності діяти в непередбачуваних та не прогнозованих обставинах. В цих умовах особливої актуальності набуває саме психологічне забезпечення органів та підрозділів внутрішніх справ в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності [1-6].

Наказом МВС України від 28.06.1997 р. за № 423 за-

тверджено Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України [7]. Фундаментом для створення служби психологічного забезпечення різних сфер діяльності стали розробки й досягнення вітчизняних і закордонних психологів, зокрема, працюючих в силових формуваннях держави.

Розробку організаційної моделі служби психологічного забезпечення органів і підрозділів МВС України здійснювали відомі вчені, серед яких, в першу чергу, треба назвати: О.М. Бандурку, В.А. Друзя, О.П. Северова, В.С. Медведєва та інших. На початку 90-х років ХХ століття ними було піднято питання про актуальність введення в ОВС України чіткої системи психологічного забезпечення й супроводу оперативно-службової діяльності, а також системи психологічного відбору на службу до ОВС.

Вже у 1996 році керівництвом МВС України здійснюється перша спроба створення системи повного охоплення особового складу ОВС заходами психологічного забезпечення шляхом введення посад груп психологічного забезпечення міськрайлінорганів і підрозділів внутрішніх справ. Рішенням колегії МВС України від 03.02.1997 р., № 2 КМ/2 затверджується Концепція психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України, якою передбачається створення системи сукупної узгодженої діяльності підрозділів психологічного забезпечення, науково-дослідних установ, навчальних закладів, практичних органів та внутрішніх військ МВС України [8].

Потрібно сказати, що робота над головними концепціями існування, формування, комплектування та діяльності психологічної служби ОВС України паралельно велася фахівцями наукових шкіл Харкова та Києва, які займалися підготовкою цього проекту та мали дещо різні погляди на одну й ту саму проблему. Ще наприкінці 1997 року вченими Університету внутрішніх справ (м. Харків), під керівництвом О.М. Бандурки, був розроблений проект організаційної моделі побудови служби психологічного забезпечення, яка відповідала б усім потребам часу. Проведена в 1999 році, на базі Національного університету внутрішніх справ, Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми роботи з персоналом в органах вну-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. психол. наук Тімченко О.В. (ХНУВС).

трішніх справ” закріпила основне положення про те, що запропонована концепція відповідає міжнародним стандартам соціально-психологічного забезпечення службової діяльності працівників небезпечних професій. З метою психологічної профілактики самогубств було запропоновано впровадити комплексну соціально-психологічну допомогу та широкі психогігієнічні заходи щодо працівників ОВС, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях. Виконання цих завдань було покладено на практичних психологів ОВС.

Однак виникла ще одна проблема. На 1999 рік з передбачених 549 посад психологів служб психологічного забезпеченні в ГУМВС, УМВС України (що до речі також не відповідало потребам служби), було укомплектовано лише 428 посад, з яких тільки 199 працівників мали фахову освіту [9]. Поява нових функцій, необхідність психологічного супроводження оперативно-службової діяльності, впровадження світового досвіду селекції кадрів та роботи з персоналом, дослідження психологічного мікроклімату колективів, структурних і якісних змін серед персоналу ОВС залишало актуальним питання комплектування штатів кваліфікованими фахівцями-психологами.

На початку зародження ідеї створення служби, з усією гостротою постало питання профільної підготовки фахівців-психологів. З серпня 1994 року при НУВС створена кафедра соціально-психологічних дисциплін, яка у 1995 році була розподілена на дві суміжні: кафедру психології та кафедру соціології, а в 1998 році – на кафедри: загальної соціології; прикладної соціології; загальної психології та педагогіки; прикладної психології. Наказом МВС України від 28.12.1994 року за № 712 був створений соціально-психологічний факультет, де відбувається підготовка фахівців за спеціальністю “психологія” (спеціалізації “психолог-конфліктолог” та “психолог-кримінолог”).

Аналогічна підготовка фахівців служби психологічного забезпечення здійснюється з 1999 року Київським юридичним інститутом.

Сьогодні, крім проблеми підготовки кадрів для служби психологічного забезпечення, має місце ціла низка проблем та недоліків, які суттєво знижують ефективність діяльності психолога ОВС.

По-перше, діяльність психолога в основному зводиться до вирішення таких завдань, як наприклад: надання допомоги особам у виборі професії (спеціальності) працівника ОВС шляхом професійної консультації на основі вивчення інтересів, нахилів, інших індивідуально-психологічних якостей; внесення пропозицій щодо раціонального розподілу працівників та випускників навчальних закладів на посади за спеціальністю, оптимізація соціально-психологічного клімату в службових колективах; допомога керівництву в розробці та реалізації управлінських рішень; проведення первинної психопрофілактики та психокорекції відхилень у поведінці; виявлення ознак девіантної поведінки серед працівників; індивідуальна робота з працівниками, віднесеними до груп “ризик”; консультування працівників із питань взаємодії з різними прошарками населення, окремими групами, представниками засобів масової інформації. Практично без уваги залишаються проблеми надання психологічної допомоги працівникам, які перебували в екстремальних ситуаціях (застосування зброї та спеціальних засобів, отримання тілесних ушкоджень, бойових психічних травм тощо); участь у службових розслідуваннях надзвичайних подій

(скоєння злочину, втрата зброї, суїцид та ін.); формування різних видів психологічної готовності (безпосередньої, загальної, спеціальної і т.д.) до діяльності, аналіз кримінально-психологічних даних щодо правопорушників (злочинців); складання їх психологічних портретів; психологічне супроводження оперативно-розшукових та слідчих дій. Недостатньо уваги приділяється і вивченню психологічного клімату в первинних колективах.

Мізерною залишається частка психологів, які пройшли спеціалізовану підготовку та спроможні використовувати сучасні технології психологічного забезпечення роботи з персоналом. Має місце і недостатня увага керівництва на місцях до потреб служби, коли психологи, які обслуговують органи та підрозділи внутрішніх справ, попри їхні звернення, не забезпечуються транспортом, коштами на відрядження тощо.

Недостатнє матеріально-технічне фінансування, призводить до поганого оснащення служби психологічного забезпечення електронно-обчислювальною технікою, аудіо- та відеотехнікою, навчальними та методичними посібниками, психологічними тестами, діагностичним обладнанням, необхідних для повноцінної праці. Практично всюди відсутні відповідні та необхідні кімнати психологічного розвантаження.

Потребує корекції та удосконалення організаційна структура самої служби. На сьогодні у якості об'єктів діяльності на одного психолога припадає в середньому більш ніж 400 працівників, що не сприяє виконанню психологами своїх функціональних обов'язків в повному обсязі. Проблема є згуртованість психологів в Центрах практичної психології при УМВС України в областях, що перешкоджає розвиненню довіри особового складу до них, характеризується відчуженістю психологів, скорочує обсяг можливостей плідної роботи самих фахівців та ускладнює вирішення складних ситуацій, які потребують уважного вивчення та вирішення на місцях.

Крім того, не існує критеріїв, які б чітко вказували на ефективність роботи психолога ОВС, а також відсутність достатнього досвіду в застосуванні психологічних знань, змушує Міністерство внутрішніх справ проводити постійний пошук найбільш ефективного і якісного використання професіоналів-психологів у справі боротьби зі злочинністю і її профілактики. Це проявляється в безперервному, протягом останніх років, реформуванні психологічної служби в системі МВС України.

На жаль, не завжди процес такого реформування служби проходив з урахуванням потреб представників різних служб міліції. Яскравим прикладом можуть служити дані щодо соціально-демографічної структури, системи соціально-психологічних зв'язків та стосунків в органах та підрозділах внутрішніх справ України:

- за останні 5 років органи внутрішніх справ помолодшали майже на 8 років;
- прошарок працівників ОВС зі стажем до 3-х років зріс майже на 17 %, але питома вага досвідчених працівників зі стажем від 10 до 20 років знизилась майже вдвічі;
- кожен третій серед осіб начальницького складу і кожен другий із рядового і молодшого начальницького складу мають стаж роботи до трьох років [10].

Така ситуація негативно впливає на спадкоємність не тільки професійних знань, навичок та умінь, але й на завоювання традицій, пов'язаних із законослужняністю та культурою міліцейського середовища.

За даними лабораторії "Соціальних та психологічних досліджень в ОВС" сьогодні кожен 20-й, хто прийшов до органів внутрішніх справ у 1995 році, звільнився, не прослуживши і року, а в Сумській, Черкаській областях - кожен 10-й. У Дніпропетровській, Тернопільській областях кожний другий, звільнений з органів внутрішніх справ за негативними мотивами, мав стаж роботи до 3-х років [1, 11].

Для підвищення ефективності діяльності Центрів практичної психології при УМВС України в областях, вважаємо за необхідне:

1. Забезпечити більш тісний контакт практичного психолога з працівниками райвідділів, для чого організувати постійні робочі місця психологів у райвідділах, будувати повсякденну діяльність психолога тільки з урахуванням специфіки конкретного підрозділу, з яким відбувається взаємодія.

2. Для практичних психологів, що вирішують проблеми психопрофілактики, обладнати спеціалізовані кабінети.

3. Організувати через засоби масової інформації обговорення сучасного стану психологічної служби.

4. Постійно узагальнювати передовий досвід діяльності служби та виробляти рекомендації щодо вдосконалення її роботи.

5. Виконання рішення колегії МВС України від 29.11.2003 р., № 8КМ/1 щодо забезпечення введення додаткових посад психологів-старших, психологів груп психопрофілактичної роботи в структурі центрів практичної психології при ГУМВС, УМВС та відповідних працівників у міськрайлінооргани із розрахунку: 1 фахівець на 150 працівників [12].

6. При МВС України з числа вчених України запровадити роботу постійно діючої колегії, яка б займалася розробкою пропозицій щодо подальшого реформування служби психологічного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: Монографія. -Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. -779 с.

2. Роша А.Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в органах внутренних дел: Учебное пособие. -М.: Академия МВД СССР, 1989. -76 с.

3. Бандурка О.М., Соболев В.О., Рущенко І.П., Ярмиш О.Н. Соціологічне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ: Навчально-практ. посібник. -Харків: НУВС, 1996. -35 с.

4. Столяренко А.М. Психологическая подготовка личного состава органов внутренних дел: Учебное пособие. -М.: Академия МВД СССР, 1987. -С.15-53.

5. Котик М.А. Психология защищенности человека от опасности в профессиональной деятельности. -Л., 1985. -78 с.

6. Ануфриев М.І. Система підготовки та перепідготовки персоналу органів внутрішніх справ України // Вісник Ун-ту внутр. справ. -1999. -№ 8. -С.8-14.

7. Наказ МВС України "Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України" від 28.06.1997 р., № 423.

8. Рішення Колегії МВС України "Концепція психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України" від 03.02.1997 р., № 2 КМ/2.

9. Омельченко С.В. Стан та перспективи психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України // Створення системи психологічного забезпечення психологічної надійності персоналу, організація та проведення психопрофілактичної роботи в ОВС: Матеріали II Всеукр. наук.-практ. семінару. -Х., 2003. -С.6-26.

10. Наказ МВС України "Про стан дисципліни та законності в діяльності органів внутрішніх справ і заходи щодо їх зміцнення" від 29.09.1995 р., № 656.

11. Тімченко О.В. Оцінка напруженості праці та фізіологічна "вартість" основних видів діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України // Збірник наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України /За ред. С.Д. Максименка. -К., 2001. -Т.ІІІ. -Ч.7. -С.222-229.

12. Рішення колегії МВС України "Про результати роботи та подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України" від 29.11.2003 р., № 8КМ/1.

Надійшла до редколегії 14.12.2005

ROMANENKO O.V. СЛУЖБА ПСИХОЛОГІЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОРГАНОВ И ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ: ИСТОРИЯ, ПОЛОЖЕНИЕ СЕГОДНЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Рассматривается история становления службы психологического обеспечения органов и подразделений внутренних дел Украины, ее современное состояние, предлагаются рекомендации о дальнейшем повышении эффективности Центров практической психологии при УМВД Украины в областях.

***

ROMANENKO O.V. SERVICE OF PSYCHOLOGICAL MAINTENANCE ORGANS AND DIVISIONS OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE: A HISTORY, POSITION TODAY AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The history becoming of service psychological maintenance of organs and divisions of Internal Affairs of Ukraine, its modern condition is considered, recommendations about the further increase efficiency of the practical psychology Centers are offered at Managements of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in areas.

Науковий журнал «Право і безпека» проводить концептуальну просвітницьку політику в здійсненні правоохоронної діяльності, спрямовану на пропагування кращих досягнень науковців України і зарубіжжя в забезпеченні захисту прав і свобод громадянина, суспільства і держави.